

Varga Imre **Szomszédságpolitika – regionális** **politika***

Hangsúlyok, irányok

1. A folyamatosság – szakítás dilemma

A magyar külpolitika figyelemre méltó folyamatosságot produkált az elmúlt 10-12 évben. Az Antall-kormány által kidolgozott hármas irányultságú célrendszer – euroatlanti integráció, szomszédságpolitika, nemzetpolitika – időtállóan bizonyult, azt gyakorlatilag minden kormány átvette, továbbfejlesztette. Hangsúlyeltolódások természetesen voltak és vannak, de napjainkig ez a prioritásrendszer nem változott.

A Medgyessy-kormány került abba a helyzetbe, hogy a legfőbb külpolitikai cél, az integráció teljesültével (Magyarország 1999. márciusa óta NATO-tag, 2004 május 1-től pedig EU-tag, és ne felejtjük, hogy időközben lett OECD-tag, CEFTA-tag stb.) egyrészt át kell értékelni az integrációs célrendszert, új hangsúlyokat kell kijelölni, mint pl. a beilleszkedés, az adaptáció az integrációkon belül stb., másrészt az új szövegkörnyezetben kell meghatározni a szomszédságpolitika, illetve a nemzetpolitika új hangsúlyait, irányait. Megjegyzendő, hogy bármilyen

* Írásban elküldött hozzászólás

kormány lenne is ma hatalmon Magyarországon, ugyan-
ezzel a kihívással kellene szembenéznie.

Az új helyzetben természetesen folytatni érdemes és
kell mindazt, ami eddig is hasznos volt, és ilyen törekvés
kell legyen mindenek előtt a sokoldalú bilaterális kapcso-
latok fejlesztése ("alapszerződések" stb.). Nem feledhet-
jük: az integráció a határokon kezdődik! Hasonlóan ki-
emelkedő jelentőségű cél a regionális-szubregionális kap-
csolat-rendszerek fejlesztése, esetlegesen újak kialakítása.
Itt el kell mondani, hogy Magyarországot gyakorlatilag
körbeveszik a különböző eurorégiók, szinte nincs olyan
megyeje az országnak, amely ne lenne tagja egy-két,
avagy akár több ilyen formációnak.

A fentiekén túl az olyan tágabb regionális kezdemé-
nyezések és együttműködési formák is tovább kell, hogy
működjenek, mint a Visegrádi Négyek, a Közép-európai
Kezdeményezés, vagy a balkáni szubregionális formáci-
ók, amelyekben Magyarország esetleg csak megfigyelő,
vagy külső támogató.

Ami biztosan nem folytatható, az a "középhatalmi"
aspiráció, Magyarország helyének, súlyának, lehetséges
szerepének téves túlértékelése, az időnkénti tapasztalható
arrogáns fellépése, a szomszédok, de különösen a straté-
giai szomszédok (mint pl. Románia) érdekeinek figyel-
men kívül hagyása. Nem használ a magyar pozíciók erősí-
tésének a történelmi szupremácia hangsúlyozása, a ma-
gyar kulturális fölény emlegetése, még kevésbé történelmi
sérelemeink felmelegítése-felemlegetése, a szomszédok
szemében egyértelműen negatív történelmi szereplők
(Tisza István, Horthy stb.) szerepének kihangsúlyozása,
kozmetikázása.

2. A „szomszédság” mint térség és annak egyes, a külpolitikában releváns jellemzői

Földrajzi értelemben Magyarországgal közvetlenül szomszédos területnek a Kárpát-medencét lehet tekinteni. Hét országgal vagyunk határosak: Ausztriával, Szlovákiával, Ukrajnával, Romániával, Szerbia és Montenegróval, Horvátországgal és Szlovéniával. Ez az országcsoport rendkívül heterogén.

A mai helyzet szerint 3 EU-tagállam szomszédunk van, illetve lesz: Ausztria, Szlovénia és Szlovákia, 2 EU-társult állam: Románia, amelynek komoly esélyei vannak a belátható jövőben taggá válni, hiszen csatlakozási tárgyalásokat folytat, valamint Horvátország, amelynek arra van nem csekély esélye, hogy felzárkózzon Romániához, és végezetül 2 olyan állam, amely jelen pillanatban kívül esik a „felzárkózó” zónán: Szerbia és Montenegró, illetve Ukrajna. Van azonban egy lényeges különbség közöttük: míg Szerbia és Montenegrónak van esélye a felzárkózásra, és egy későbbi időpontban az EU-integrációra, addig Ukrajna csak mint az EU-val a jövőben is (jó)szomszédsági viszonyt ápoló reláció van figyelembe véve.

Középtávon (2006-ig) ez a helyzet részben változni fog, részben nem. A Schengen-típusú határ viszont legkésőbb 2007-től a szlovák-ukrán határtól a horvát-szlovén határig fog terjedni, ami Magyarország összes határszakaszának mintegy a fele.

Mit jelent ez? Elsősorban azt, hogy Magyarország belátható ideig kettős koordinátarendszerben kell, hogy meghatározza nemzeti céljait, jelesen a külpolitikai törekvéseket is. Egyrészt növekvő számban fogják körbevenni

EU-tagállamok (egy részük NATO-tagállam is lesz egyben: Szlovákia, Szlovénia, Románia), ami növeli az ország biztonságát, stabilitását, és ebből adódóan minden bizonnyal a jólétét is. Másrészt délkeleti irányban továbbra is egy, a válságból épp hogy kilábalt, instabil térség fogja övezni, amely éppen ellenkező hatással van az ország helyzetére. Ebből a lemaradó térségből két országnak van – mai tudásunk szerint – kitörési lehetősége rövid, illetve középtávon: Horvátországnak és Szerbia és Montenegrónak.

3. Miért fontos és meghatározó ez a térség?

Erre az egyszerű kérdésre többféle válasz is adható, a teljesség igénye nélkül. Íme néhány a lehetőségek közül.

Mindenekelőtt azért, mert itt élünk, és függetlenül attól, hogy NATO-tagok lettünk és EU-tagok leszünk (velünk együtt egyes szomszédaink is), földrajzi helyzetünk nem változik, legfeljebb érdekérvényesítési képességünk, pozíciónk (de ez igaz a szomszédokra is). Szomszédaink sem változnak. Lehet bármilyen jó, kitüntetett kapcsolata Magyarországnak a nyugati országokkal, a „Nyugattal”, az nem helyettesítheti ezt a kapcsolatrendszert. A kétoldalú viták megoldására nem garancia sem a NATO-, sem az EU-tagság! Nem fogja senki felvállalni az ügyvéd szerepét (lásd a NATO és az EU hozzáállását a ciprusi üggyhöz!) Az integrációk ugyancsak katalizátor szerepet játszhatnak a kétoldalú problémák kezelésében és megoldásában (erre a legjobb példa az Észak-ír rendezés minden buktatójával együtt).

Másrészt azért, mert továbbra is magában hordozza az instabilitás elemeit, a régió egy jelentős része továbbra is a

szürke zóna része marad, egyes országok lehet, hogy hosszú ideig. Bilaterális kapcsolataink szintje, intenzitása, minősége ma sem azonos és a jövőben sem lesz az az egyes országokkal, hiszen itt egy dinamikus folyamatról van szó.

Továbbá, mert csak együtt vagyunk érdekesek gazdaságilag, külön-külön nem. Mert egymásra vagyunk utalva, a térségben élő kis népek, ezt a történelem számtalanszor bizonyította. Mert megértésre, támaszra is csak itt lelhetünk – lásd az azonos, vagy hasonló történelmi pályáivet.

A kilátások nem kedvezőtlenek. A NATO 2002. novemberében Prágában döntött a bővítésről, és ebben Magyarországnak jelentős szerepe volt. Küszöbön áll az EU történetének legnagyobb arányú bővítése, s ez számos szomszédunkra is vonatkozik.

4. Szereplehetőségek

Az eddigi fejtegetésekből talán kitűnik, hogy a magam részéről egyetlen értelmes és vállalható szereplehetőséget látok Magyarország számára: a kiegyensúlyozott, természetes arányú kapcsolatok fejlesztését az integrációs központokkal, a nagyhatalmakkal, egyidejűleg a régióval. Korrekt, megbízható, kiszámítható külpolitika folytatását. A „hasznosnak lenni”, vagy legalábbis azt megkísérelni típusú megközelítés gyakorlatba történő átültetését (mindenkinek ajánlható a finn példa tanulmányozása!). Hasznosnak lenni és szolgáltatni! Hogy rögzüljön: Magyarországgal előnyös dolog „üzletelni”. A velünk kapcsolatos kellemes benyomásokat kell szaporítani, így is hosszú időbe fog telni, amíg a szintén velünk kapcsolatos előítéletek,

negatív beidegződések oldódni kezdenek. Ehhez természetesen a külpolitikai koncepciókat meg kell szabadítani az ideológiai töltéstől.

⇒ Célszerű megvizsgálni az alapszerződések eddigi hatását a kapcsolatok alakulására. Amelyik szomszédal nincs még (Szerbia-Montenegró), meg kell kötni.

⇒ A közeljövőben EU-tagállammá válunk, ez lehetővé teszi számunkra, hogy Ausztria korábbi szerepéhez hasonló közvetítő szerepet játsszunk Ukrajna, Románia, déli szomszédaink felé (ez éppen elég nagy falat).

⇒ Amennyiben közvetlen szomszédaink EU-tagok lesznek, a Benelux-típusú együttműködés kerülhet előtérbe. A V4-típusú együttműködés ebben a szöveggörnyezetben újítható-újítandó meg.

5. Szóba jöhető együttműködési és fejlesztési területek

5.1. Gazdaság, kereskedelem

⇒ Meghatározóan fontos terület. Jellemzője ugyanakkor, hogy a térség az utóbbi 10 évben leértékelődött számunkra. Míg a '80-as években forgalmunk kétharmada bonyolódott a térség országaival, 2000-ben már csak 14%-a. Ennek nem mond ellent az a trend, hogy a forgalom a szomszédokkal dinamikusán nő. Az EU-val ugyanis még dinamikusabban.

⇒ A CEFTA betöltötte hivatását. Az EU-tagsággal megszűnik tagságunk is. (Ma már agrárszempont-

ból is vonzóbb az EU-kereskedelem.) A CEFTA további dinamikus bővülése az EU-tagság időpontjáig egyébként nem várható: legfeljebb Horvátország jöhet szóba (felvétele folyamatban van).

- ⇒ Közlekedési szempontból a térség országai versenyhátrányban vannak, mert nem kötik össze őket korszerű közlekedési útvonalak, autópályák. A vasúthálózat is korszerűtlen. A légi közlekedésre pedig a szétaprózottság a jellemző.
- ⇒ A szolgáltatások területén ugyanez a helyzet. Viszonylag fejletlen a bankszféra, biztosítási szféra stb.
- ⇒ Cross-Border Cooperation/határon átnyúló együttműködés (CBC) – az eddig létrejött ún. eurorégiók nem sok gazdasági hasznot hajtottak, politikai szempontból viszont stabilizáló hatást fejtettek ki. A gazdagabb együttműködési tartalom az eddigieknél több forrás bevonásával remélhető, ehhez (is) kell az EU-tagság.
- ⇒ Stratégiai tartalékként kezelhető az idegenforgalom, itt számos kihasználatlan lehetőség van!

Mindez nem jelenti azt, hogy a gazdasági együttműködést el kell hanyagolni, ellenkezőleg: mindenekelőtt itt kell fejlesztésekbe fogni. Arra kell törekedni, hogy a térség minél hamarabb kapcsolódjon szervesen az EU-hoz (tagság, társult tagság, preferenciális kereskedelmi szerződések stb.).

5.2. Kultúra, szellemi kapcsolatok

Ez az a terület, ahol talán a legtöbb a lemaradás. Itt találkozhatunk a legtöbb dilemmával. Mert bárhonnan vizsgáljuk is a dolgokat, nem fordíthatjuk el a tekintetünket a valóságtól, ami számos megválaszolatlan kérdést vet fel. Azt kell tapasztalnunk, hogy országainkban, népeink kollektív tudatában komoly ismerethiány van egymásról. Többet tudunk az angol, a francia, német stb. kultúráról, történelemről, mint egymás szellemi értékeiről, történelmi teljesítményéről. Rossz beidegződések, masszív előítéletek élnek és virulnak ma is egymásról. Térségünk komoly tolerancia-deficitben szenved. Vannak, de lazák a szellemi kapcsolatok: ez, sajnos, a történelmi hagyomány! „Vigyázó szemeinket” mi magyarok mindig „Párizsra vetettük”, de ezt tették Prágában és Bukarestben is! Sokkal több értelmiségi fórumra, találkozóra, konferenciára volna szükség olyan témákban, amelyek elősegítenék a kölcsönös ismeretek elmélyítését. Ez ma még kihasználatlan terület.

Az elmúlt években-évtizedekben kísérlet történt a „Mitteleuropa”-gondolat felmelegítésére. Ez, mint szellemi táplálék, úgy tűnik, nem tudott meggyökeresedni, bár kétségtelenül vannak ilyen jellegű hagyományok a térségben. Túl nagy viszont az időbeli távolság ahhoz, hogy szerves folytatásról beszélhessünk. Lehet(ne) rá építeni, de helyi értékén kell kezelni. És lényeges: nem minden relációban fejt ki vonzó hatást – pl. Szerbiában nem kifejezetten, itt inkább ellenérzéseket kelt.

Intézményesen sincs jelen a magyar kulturális diplomácia minden térségbeli országban. Magyar kulturális

intézet pl. nem működik déli szomszédaink egyikében sem. (Indiát, Egyiptomot már meghódítottuk!)

5.3. Környezetvédelem

Új, fejlesztendő terület. Aktualitást adnak ennek a szektornak az árvizek, a határon átcsapó szennyezések. Vannak alapok: kétoldalú egyezmények. Regionális szemlélet kellene. Magyarország ebben lehetne kezdeményező, hiszen a térség közepén, a „teknőben” helyezkedik el.

Van sajnos negatív példa: Bős-Nagymaros. De ez is arra kell, hogy figyelmeztessen mindenkit, hogy az együttműködés megkerülhetetlen! Jó példa a Dráva-Duna közös nemzeti park a horvátokkal, a Fertő-tavi közös nemzeti park az osztrákokkal.

6. Néhány szó a magyar-magyar kapcsolatokról

Történelmileg új, feltétlenül üdvözlendő helyzet, hogy egyes szomszédos országokban a magyar kisebbség politikai szervezetei kormánytényezők lehetnek, lehetnek! Ez óriási történelmi teljesítmény a részükről, amit nem lehet eléggé hangsúlyozni. Magyarország elsősorban azzal segítheti ennek az örvendetes folyamatnak a folytatódását, amely Szlovákiában gyakorlatilag társnemzet státuszt biztosított a felvidéki magyarságnak, ha jó viszonyt ápol a többségi szomszéd népekkel és államaikkal.

A magyar nép „történelmi” szétszakítottsága adottság. Két esetben merülhet fel az egyesítés: ha valamennyi magyar átköltözik Magyarországra, ami nem túl valószínű,

és rövidtávon kiszámíthatatlan hatással lenne az ország gazdaságára, vagy ha a magyar állam újból kiterjeszti a fennhatóságát rájuk. Mindkettő elképzelhetetlen. Tehát evidencia, hogy magyarok a jövőben is több állam területén élnek majd. Az egyetlen értelmes megoldás: tudomásul venni a helyzetet, és ehhez dolgozni ki különböző stratégiákat.

⇒ A legkedvezőbb kifejtlet az volna, ha minden magyarlakta állam előbb-utóbb az EU tagjává válhatna. Ez biztosítaná a négy alapszabadság korlátozás mentes érvényesülését a magyar etnikumú EUPolgárok számára is. Emlékeztetőül: az áruk, személyek, a tőke és a szolgáltatások szabad áramlásáról van szó. Más szavakkal: szabad tanuláshoz, szabad munkavállaláshoz, szabad letelepedéshez való jog a teljes „szállásterületen”. Nem utolsósorban EU-tagállamként az egyes országok a magyar ajkú állampolgároknak többé-kevésbé ugyanazokat a jogokat biztosítanák, köszönhetően a kötelező jogharmonizációnak. Ez az ideális állapot (sajnos) nem fog bekövetkezni az EU-nak Ukrajnával kapcsolatos távlati tervei miatt. Ukrajnát kivéve azonban a többi szomszédunk potenciális EU-tagállam. Szerbia és Montenegró kedvező esetben viszonylag rövid időn (8-10 éven) belül felzárkózhat és tagjelöltté válhat.

⇒ Érdeemes tehát türelmet tanúsítani, és az átmeneti időre dolgozni ki valamilyen modus vivendit – ország-specifikusan! A határon túli magyar közösségek legfőbb problémája 80 éven keresztül ugyanis az volt, hogy határ választja el őket az anyaországtól. Ez az EU-tagsággal megszűnik. A magyar kö-

zösségek erőszakos asszimilációjára való törekvés sem folytatható tovább a többségi népek részéről, hiszen ezt az *acquis communautaire* nem teszi lehetővé.

⇒ Ma az EU-ban az figyelhető meg, hogy történelmileg hosszú időszakokat – egyes esetekben több évszázadot – követően a már nyelvüket is elveszített, de nemzeti tudattal bíró közösségek sorban kapják vissza önkormányzataikat (Skócia, Wales, Észak-Írország), illetve etnikailag homogén területek rendelkeznek önkormányzattal (Katalónia, Baszkföld, Dél-Tirol stb.), valamint a nemzeti kisebbségi autonómiák számos formája él és virágzik.

A szomszédos országokat az ott élő magyarok „elválasztottsága” szempontjából három csoportra lehet osztani:

- 1) Szlovénia, Szlovákia, nem kell kiépíteni a Schengen-típusú határt,
- 2) Románia, Horvátország: Schengen-határ átmenetileg,
- 3) Ukrajna, Szerbia és Montenegró: Schengen-határ + vízum-rezsim!

Ennek megfelelő kapcsolat-tartási és kapcsolat-építési gyakorlatot kell bevezetni. Ezen a magyar kormány dolgozik, Szerbia és Montenegróval olyan kétoldalú megállapodást készítünk elő, amely széles körben nyújt majd igen komoly kedvezményeket. (Ezekről az utóbbi időben számos nyilatkozat, illetve cikk jelent meg.)

Fentiekből következik, hogy a “státusztörvény” nem bizonyult, nem bizonyulhatott jó megoldásnak a helyzet

kezelésére (mint közismert, folyik a revíziója), mivel nem differenciál, ellenkezőleg generalizál, kiegyenlíti a minimum háromféle helyzetben lévő határon túli magyar közösségeket. Tartalmilag egyébként a 11-féle kedvezmény zömét Magyarország az elmúlt években-évtizedekben is biztosította. Ezt a törvényt tehát nemcsak amiatt kellett revízió alá venni, mert komoly politikai feszültségeket keltett, hanem mert jelenlegi formájában nem alkalmas arra, hogy Magyarország EU-csatlakozása után is betöltse alapvető hivatását.

7. Végezetül: milyen hatással kell és lehet számolni Vajdaságban Magyarország EU-csatlakozása után?

A rövidtávú negatív hatást kár lenne tagadni. Vízumot kell kiváltani, és ez komoly visszalépés a korábbi állapotokhoz képest. Úgy is lehet fogalmazni, hogy Szerbia mintegy 40-50 évet megy vissza a történelemben (akkor volt utoljára általános vízumkényszer a ma EU-tagállamokkal). Ebből a helyzetből azonban ki lehet jönni. Arra kell ösztökélni a szerb-montenegrói kormányt, hogy minél előbb tegyen eleget a Schengen-rendszer által támasztott követelményeknek. Látni kell, hogy a követelmények nem könnyűek, de teljesíthetők (lásd Románia esetét). Magyarország abban érdekelt, és ezért kész teljesen is fellépni, hogy Szerbia és Montenegró fel tudjon készülni a kritériumok teljesítésére. Készek vagyunk átadni tapasztalatainkat.

Közép és hosszú távon azonban az előnyök számosabbak. Mindenekelőtt arra kell rámutatni, hogy az EUTérség szomszédává válása önmagában húzó-szívó hatást

kelt, élénkíteni fogja Szerbia gazdaságát a fejlődő kereskedelem. Vegyünk két kézenfekvő és közismert példát:

1) Amikor 1975-ben Jugoszlávia megkötötte (az akkor EK-tag) Olaszországgal az Osimói Szerződést (annak szerves részeként a részleges szabadkereskedelmi megállapodást), az így beindult fejlődésből-fejlesztésekből első sorban a határos Szlovénia (és részben Horvátország) húzott előnyöket, fölözte le oda-vissza hasznót.

2) Ausztria EU-taggá válásával az addig is előnyös helyzetben lévő Nyugat-Magyarország látványos fejlődésnek indult. Ez a térség ma Magyarország legfejlettebb térsége, a legjobb makrogazdasági mutatókkal. Az ott élő emberek Ausztriába járnak vásárolni, és nem azért, mert nálunk valami nem kapható, hanem azért, mert nekik már jobban megéri az „olcsó” szomszédban „shoppingolni”.

Nem felelőtlenség kijelenteni, hogy Észak-Szerbia, vagy Vajdaság (azon belül is annak északi része) lesz az a terület, amely a Magyarország révén a szomszédságba költözött EU közelségének minden előnyét kiaknázhajta, és ki is kell, hogy aknázza. Milyen előnyökről beszélhetünk?

⇒ A fejlődésnek induló Dél-Magyarországon munkavállalási lehetőségek (haszonlóan Nyugat-Magyarországhoz, amely ezres nagyságrendben vonzott munkaerőt Szlovákiából, de máshonnan is);

⇒ Hozzájárulás az infrastruktúra-fejlesztésekhez Vajdaságban (mindenekelőtt É-D irányban: X. transzeurópai folyosó);

⇒ Tőkeexpanszió a térségbe, beruházások, új termelőkapacitások létrejötte;

- ⇒ Ebből adódóan új munkahelyek létrejötte;
- ⇒ Ebből következően nagyobb egzisztenciális biztonság, nagyobb stabilitás;
- ⇒ Az integráció szabály-rendszerének, működési mechanizmusainak fokozatos elsajátítása, meggyökere-
sedése a térségben;
- ⇒ Amiből egyenesen következik a lassú, fokozatos szemléletbeli változás, egy normálisabb, kiszámítha-
tóbb, élhetőbb világ feltételeinek kialakulása.

Az előbbiekben elhangzott eszmefuttatás, gondolat-
kísérlet azt szeretne volna érzékeltetni, hogy Magyaror-
szág EU-tagságából adódóan olyan új lehetőségek
nyílnak mag Szerbia, Vajdaság, az itt élő magyarok
számára, amelyeket érdemes megragadni. Ebben Ma-
gyarország részéről bizonyosan partnerségre, együtt-
működési készségre, toleranciára számíthatnak.
Örömmel töltene el, ha mondanivalóm megértésre ta-
lálna a tisztelt hallgatóság részéről.